

دربارهٔ املاي زبان دری

(بخش یکم)

میشود یا می‌شود؟

با خواندن عنوان این نوشته، عده یی شاید بپرسند که چي فرقی میکند اگر "میشود" بنویسیم یا "می‌شود". هرگاه به عنعنۀ موجود در زبان نوشتار دری بنگریم، راستی هم فرقی نمیکند زیرا هر دو صورت مورد پذیرش و استعمال بوده است. اما، پاسخ به پرسش مطرح شده در عنوان این نوشته، حد اقل، از دو جهت درخور اهمیت است. نخست این که، به خاطر سهولت در نوشتن، قواعد املايی، تاحدی که امکان داشته باشد، باید بدون استثناء مورد تطبیق قرار گیرند. بناءً، "می" هم نباید از این امر مستثنا باشد. دوم این که، اگر خوانندهٔ این سطور به تدریس زبان دری یا فارسی اشتغال داشته باشند، حتماً از مشکلاتی که این موضوع هنگام تدریس زبان به نوآموزان و اطفال ایجاد میکند آگاهی دارند. بارها اتفاق افتاده است که دانش آموزی میپرسد آیا "می" با کلمه یی که بعد از آن میآید پیوسته نوشته شود یا جدا. برای آن که به پرسش دانشجویان پاسخ قناعت بخش داده باشیم، باید یکی از اشکال فوق مورد پذیرش قرار گیرد. گذشته از دو دلیل فوق، رهنمود های موجود در مورد زبان نوشتار دری و فارسی تجاويز ضدو و نقیضی را ارائه میدارند که خود مانعی است در راه همگون سازی زبان نوشتار.

در این نوشته، من هم در مورد این که "می" را با کلمۀ بعد از آن پیوسته بنویسیم یا جدا نکاتی را به عرض میرسانم. خواننده گان این سطور حتماً متوجه شده اند که من "می" را با فعل پیوسته مینویسم. در زیر، دلایلم را در مورد میآورم.

درفوق یاد آور شدیم که رهنمود های موجود در بارۀ املاي زبان دری و فارسی، در مورد نوشتن "می" با کلمه های دیگر توصیه های ضد و نقیضی را ارائه میکنند. اخیراً، اگر به نوشته ها و رهنماهای زبانشناسان و دست اندرکاران زبان فارسی در ایران برخورد کرده باشید، شاید خواننده باشید که اکثر آنها تجویز میکنند که پیشوند "می" از فعل جدا نوشته شود. یعنی، صورت "می‌شود" درست است و "میشود" نادرست. به طور نمونه، در 'دستور خط فارسی' منتشرۀ فرهنگستان زبان و ادب فارسی www.persianacademy.ir چنین میخوانیم: "می و همی همواره جدا از کلمۀ پس از خود نوشته می‌شود: می‌رود، می‌افکنند، همی‌گوید" (ص، ۱۵). در 'دستور خط فارسی' هیچ توضیحی ارائه نشده است که چرا "می" همواره جدا از کلمۀ ما بعد خود نوشته شود، اما شاید دلایلی موجود باشد که بر اساس آن چنین تجویزی صورت گرفته است.

روش املاي زبان دری www.afghan-languages.org، که در سال ۱۳۶۳ (ه ش) از سوی اتحادیۀ نویسندگان افغانستان منتشر شده است، هم در این مورد تجویزی ارائه نموده اند، اما برخلاف

تجویزهای اخیری که از سوی دانشمندان ایرانی صورت گرفته است، این جزوه توصیه میکند که "می" با کلمه ما بعد خودیک جا نوشته شود مگر آن که فعلی با مصوت "آ" بیآغازد، مانند: "میگفت"، میخواست، میانداخت، میایستاد" و غیره، اما "می آراست، می آسایند" و دیگرمثالهایی از این قبیل (صفحات ۲۳ و ۲۴).

در جزوه روش املاي زبان دری هم تذکر داده نشده است که چرا پیشوند "می" تنها دریک مورد از کلمه ما بعد خود جدا نوشته شود، اما در سایر موارد دیگر با کلمه ما بعدش پیوسته بیاید.

چنین مینماید که تجاويز داده شده در رهنما های منتشره افغانستان و ایران هیچ يك بر قواعد موجود در زبان نوشتار استوار نیست. مثلاً، در روش املاي زبان دری آمده است که "می" از کلماتی که با مصوت "آ" میآغازند جدا نوشته شود. سوال این است که چرا "می" از کلماتی که با مصوتهای دیگر آغاز میشوند جدا نوشته نمیشود؟ مثلاً، چرا به عوض "میافروخت، میافتاد، میایستاد" باید "میافروخت، میافتاد، میایستاد" بنویسیم؟

در مورد ضوابط داده شده در دستور خط فارسی هم پرسشهایی از این قبیل را میتوان مطرح کرد. به گونه مثال، دستور خط فارسی تجویز میکند که پیشوند "می" از کلمات ما بعد خود جدا نوشته شود، اما پسوند "ها" با کلمات ما قبل خود پیوسته بیاید. چون "می" و "ها" هر دو از جمله وندها اند، چرا یکی را جدا و دیگری را پیوسته با کلماتی که میآیند بنویسیم؟

واضح است هرگاه ما مطابق به تجاويز داده شده در این رهنما ها عمل کنیم، نه تنها گرهی از کار ما گشوده نخواهد شد بلکه فراگیری و آموزش زبان نوشتار بیشتر از پیش پیچیده تر و مشکلتر هم خواهد شد.

به خاطر این که به پاسخ سؤالی که در عنوان این نوشته مطرح شده است دست یابیم، لازم است تا به قواعدی که بر زبان نوشتار دری و فارسی حاکم است رجوع کنیم. تاجایی که دیده میشود در مورد نوشتن وندها به صورت کل کدام قاعده صریح وجود ندارد. دستورهای موجود در مورد نوشتن یک وند به یک گونه و در مورد نوشتن وند دیگر به گونه دیگر حکم میکنند. اما، این به معنای آن نیست که قاعده یی برای نوشتن وندها وجود ندارد. قاعده وجود دارد، اما آیا ممکن است در نوشتن تمام وندها صرف از یک قاعده پیروی شود؟ به نظر من، چنین کاری امکان پذیر است و پیروی از آن زبان نوشتار را از چند گونه گی و هرج و مرج های بیمورد نجات خواهد داد.

برای این که در مورد نوشتن وند ها ما یک قاعده عمومی را وضع کنیم، باید از دو راه یکی را انتخاب کرد: یا این که تمام وندها را جدا از کلماتی که با آنها میآیند بنویسیم یا هم پیوسته. برای این که ما یکی از این دو راه را انتخاب کرده باشیم، باید دید که وندها به صورت کل چی گونه نوشته میشوند. به اساس عنعنه موجود، اکثریت وندها با کلمه های ماقبل یا ما بعد خود میچسبند و در بسا موارد تخلف از این قاعده مجاز ندارد. به طور مثال، پیشوندهای نفی/نهی و وجه التزامی با کلمه های

ما بعد خود چسپیده نوشته میشوند: نگفت، مگوی، بخوان، و غیره. ویا هم پسوندهای نشان دهندهٔ مطابقت و پسوند "آن"، که نشانهٔ جمع است، همیشه به فعل ما قبل خود میچسبند: نوشتم، نوشتی، نوشتیم، زنان، دهقانان، و غیره. هرگاه ما "بخوان" را "بهخوان"، "نوشتم" را "نوشتام" و "زنان" را "زنآن" بنویسیم، تخطی صریحی از قواعد زبان نوشتار تلقی خواهد شد. چون در موارد اخیر ما نمیتوانیم وندها را جدا از کلماتی که با آنها میآیند بنویسیم، پس قاعده عمومی باید آن باشد که وندها، در همهٔ موارد، با کلماتی که با آنها میآیند پیوسته نوشته شوند، مگر آن که عنعنۀ موجود در زبان نوشتار حکم دیگری بکند. به اساس این قاعده، پیشوند "می" هم باید با کلماتی که میآید پیوسته نوشته شود. پایان (سلسلهٔ نوشته های ما در مورد املاي زبان دری ادامه خواهد داشت).

یادداشت: هرگاه دربارهٔ موضوع این نوشته و یا موضوع دیگری میخواهید چیزی بنویسید، لطفاً،
 نوشته هایتان را برای نشر به ایمیل زیر بفرستید. editor@afghan-languages.org